

odnosi na teoretsku sferu, na sferu vjerovanja, a ne na praktičnu, na sferu djelovanja.

Smatramo, da se poslije ovih diskusija spontano nameće slijedeći zaključak: sigurno je, da se ne može reći » s najvećom sigurnošću«, da je II vatikanski sabor napustio tradicionalnu tezu ili da je implicite išao protiv nje. Možda bi se, stvarno s mnogo manje sigurnosti, dalo ustvrditi, da je Koncil bio »tradicionalniji« nego što se očekivalo, ako se uzme u obzir, da katolički teolozi nijesu došli do »suglasna suda o ateizmu«. ⁵⁸ Ove pak iznesene misli i primjedbe išle su za tim, da bi započeti dijalog između nas i braće ateista mogao biti još bratskiji, još otvoreniji, još usrdniji, jer oni s pravom traže od nas da ih ne uvjeravamo o nečemu, što sami ne žele niti mogu prihvatiti, a s druge strane ne možemo ni mi sami sebe ni njih na neki način uljuljavati u san, naime, da se može i bez vjere spasiti.

Vladimir Merćep

MAURIAC I KATOLIČKI ROMAN

»Vaša će karijera biti slavna«

Tako je mentor francuske mladeži na prijelomu stoljeća¹ čestitao autoru *Sklopljenih ruku*. Proročanstvo se obistinilo. Mladi pjesnik, strastveno zaljubljen u svoje pero, stvorio je veliko književno djelo i stekao »slavnu karijeru«; kroz punih šezdeset godina on nije prestao reagirati na sva krupnija zbivanja u svijetu. Danas je to sijedi veteran koji užurbano radi s mladenačkim zanosom; s onom istom strastvenošću i predanjem, napeto i žučljivo, ali kao i uvijek dobronamjerno. On uvijek piše, kritizira, polemizira, izaziva i napada, osuđuje i brani s poznatim nemirnom i revoltom koji ga je nekoć snažno ponio nemirnim tempom našega stoljeća. Veliki je to književnik, nobelovac, nestor francuskih literata, član besmrtnika, nespokojan starac François Mauriac.

Mladi je Mauriac prije više od šezdeset godina započeo pjesmom, danas stari Mauriac završava žučljivim uvodnicima, blok-notama, duboko misaonim, često strastveno naelektriziranim intimnim memoarima. Između ova dva literarna oblika stoji dugački književni raspon blagoljubiva književnika. Nižu se brojni romani i pripovijesti, dramski prikazi, kritički osvrti, politički članci, polemične rasprave... molitva i revolt, dugačke storije ljudskog grijeha i smirene stranice natopljene valom milosti. François Mauriac, zanosan i ponosen dječak, poetska nemirna narav, prenio je u njih samoga sebe: svu svoju strast i nemir i svoj kršćanski zanos i vjeru.

Davno, na prijelomu stoljeća, ovaj nemirni duh ili, kako ga Boisdeffre naziva, »sveti Frano Mauriac«² bezbrižno je promatrao svoje drage lande. Vidio je njihova rasušena žala i krhku borovinu, osjetio šaptaž žednih dina i umor žege i sparine. Ponio je sa sobom miris nemirnih šuma natopljenih atlantskom kišom. Mladi poeta zanosno se hvata pera i piše o landama. Lande, međutim, nisu samo geografski pojam. One su biće. Živo, osjećajno biće! One rastu i bujaju, one se suše i umiru. One su vrijeme i prostor, život i nemir, čežnja i nada. Lande smo mi. Nemirne, rasušene, ožednjele...

⁵⁸ C. Fabro, o. c., str. 35.

¹ Maurice Barrès.

² V. Pierre de Boisdeffre, *Métamorphose de la littérature*, t. I.

Ovaj pjesnički zanos ponio je mladića u zatvoreni literarni svijet. Tražio je on tamo bezbrižnog dječaka i lande, našao je međutim čovjeka i njegov nemir. Jauk boli i očaja stenjao je iz Baudelaireove ostavštine. Suvremena je književnost odisala požudnim i nezasitnim hedonizmom u Gideovoj *Zemaljskoj hrani* i *Amoralistu*. Ni društvene prilike nisu bile bolje. Sam život je bio drag, ali mučan. Bježeći iz biblioteka od sumračja literarnih tema u društvo, k ljudima, Mauriac susreće ponovno razdor i nemir. Teret života troši plemenita srca, strast razara obitelji i duše. Pokvarenost i sebičnost zastiru nesebična pregnuća. Grijeh je prisutan. Mučnina se osjeća. Pascalov misteriozni nimbus prijeti tjeskobom. Na pomolu je metafizički revolt i otpad. Pakao se poigrava s ljudskom sudbinom. Čovjek ga nosi u duši. Kristova spasiteljska uloga — može li se ona iznevjeriti i prepustiti svijet požudi i grijehu? Milost sa svojom prisutnošću otklanja svaku sumnju. Čovjek posjeduje taj dar smirenosti i obilja.

Suočen tako sa životnim raspućima, sjetilnim svijetom i vjerom, Mauriac zaobljuje svoju sliku svijeta i ljudskoga stradanja. Društvo nije, pomišlja on, zajednica svetih, niti je čovjek nevino bezgrešno stvorenje. Slabost i grijeh dio su njegove sudbine. Život očito obara romane s postavljenom težom. Milost je prisutna u čovjeku zajedno uz njegovu slabost. I sasvim opravdano Mauriacov će roman nositi na svojim stranicama sve ove elemente. Podmukle mračne sile ljudske naravi sukobit će se sa žrtvom i plemenitošću, grijeh će se suprotstaviti milosti. Poslije *Poljupca gubavcu* zlokožne slutnje tamnih snaga progovorit će u čitavu nizu romana. Spomenimo ih: *Roditeljica*, *Vatrena rijeka*, *Pustinja ljubavi*, *Tereza Desqueyroux*, *Zmijski splet*. Ozračje milosti natapa i ovdje pojedine stranice, vjera i čežnja govore o spasenju. Strast i nemir, međutim, ispunja njihov sadržaj. Vedrije obzorje i nada pojavit će se konačno s *Onim što je bilo izgubljeno*, u *Patnjama i sreći kršćanina* i *Kraju noći*. *Farizejka* će naglasiti potrebu spasenja i prisutnost milosti. U ovim i drugim Mauriacovim djelima dana je čitava jedna panorama sudbina, analizirana je do u tančine ljudska narav, obrađeno je konačno djelo spasenja na jedan literaran način.

Život s kojim se on susreo, ideje koje su ga hranile, sukobi vremena i radost života progovorit će u Mauriacovim romanima. Njegova poetska narav pretežit će ih u strastvene niti satkane od puti i duha. Grijeh i milost u neprestanom okršaju ponijet će ljudske sudbine raspućima naslade i mučnog pokajanja. S dubokom sućut prema bijedi i stradanju, revoltirani Mauriac, željan raja i počinka, opjevat će ljudske tegobe po bespućima strasti. Na njegovim stranicama pakao postaje vidljiv, duša se nosi na dlanu. Ni svetost nije izmakla Mauriacovu pogledu. Otkupljenje se ostvaruje u britkim bitkama. U patnji i sukobu s milošću Locuste postaju svetima.

Katolički roman

S pojavom Paula Claudela, Péguyja, Bernanosa i Mauriaca, uz niz drugih pisaca, francuska književna kritika nerijetko govori o katoličkoj literaturi i o katoličkom romanu. Što je zapravo katolički roman? U kojem se smislu može govoriti o katoličkoj literaturi? Napomenimo da se književna ostvarenja (i romani) »katoličkih pisaca« snažno utapaju u francusku književnost iz koje se ne može istisnuti kršćanska stvarnost. Spomenuti pisci stoga nerado pristaju na ovaj partaični atribut. Znamo također da je francuska književnost nikda na tlu kršćanske misli i kulture. U svome dugom toku, kad je to i pokušavala, nije uspjela sa sebe zbaciti svoj katolički biljeg. Ona se stalno hranila kršćanskom kulturom i religioznom mišlju; dakako, u različitim razdobljima u različitoj mjeri. Dok je, na primjer, kršćanska misao snažno prisutna u vijeku klasicizma, osamnaesto stoljeće se više obara na vjeru i kritizira Crkvu. Književnost devetnaestoga stoljeća, međutim, odstupa od svoga borbenog stava. Ona se naprosto »laicizira« i obrađuje religioznost kao jedan značajan element života. Dvadeseto stoljeće kreće istim pravcem. Kršćanstvo i kršćanska stvarnost ostaju jedan istaknuti element francuske književnosti. Pisci mu naravski pristupaju s manje

ili više simpatije. Preokret nastaje, početkom stoljeća, s Péguyjevim misticizmom i kršćanskom vizijom Paula Claudela. Malo poslije Bernanos s prisutnošću nadnaravnog u svijetu i Mauriac s djelom spasenja — s kršćanskim poimanjem svijeta — u nvanju grijeha i milosti vraćaju pozornost kritike na nutarnju strukturu i religioznu tematiku u djelima ovih istaknutih pisaca. Kršćanska misao, čista kao rosa, pretvorila se u dramske prikaze i vješto satkane romane. A život je to. Ništa pretjerano, ništa izmišljeno. Bez trunka obmane. Čisto umjetničko djelo, odraz stvarnog života, poetski prikazano, progovara evanđeoskim duhom i kršćanskim smislom. Doista, kršćanska literatura, ali uvjerljivo realistička, bez nametanja i isticanja, da joj ne bi nužno pripadao ovaj atribut. No nazovimo je tako, jer stvarno na svojim stranicama odražava kršćansku viziju svijeta, a osvrnimo se određenije na »katolički roman«. Ne zalazeći dublje u detaljnu obradu tog žanra, pogledajmo što on obrađuje i gdje su njegove granice.

Mauriac je bez sumnje, uz Bernanosa, najistaknutiji predstavnik katoličkog romana u Francuskoj. Dok Claudel daje svoju sliku svijeta i njegov smisao eshatološki u dramskim scenama, Péguy u svojim socijalnim razmišljanjima i komunističnom značenju Mističnog tijela, Bernanos se prihvaća pripovijesti i u nju uvodi životvornu milost; François Mauriac isto tako s jednakim zanosom i snagom obrađuje djelo spasenja — sjetilnost i vjeru, milost i slobodu — u nizu kratkih romana, gotovo moralno-psiholoških studija. Onj se ne tuže na porok i otpad. Ne optužuju dekrizijanizirano društvo. Iznose ga onako kakvo je i otkrivaju u njemu djelovanje milosti. Upravo Mauriac i Bernanos skreću punu pozornost kritike na vraćanje francuskog romana kršćanskom poimanju svijeta. Jedan i drugi praktični i iskreni katolici, demokrati, zdravo revoltirani i zakleti mrzitelji osrednjosti energično i snažno zadiru u životnu problematiku i tok našega stoljeća tražeći bolja rješenja i nove vidike. Dižući svoj glas za socijalnu pravdu i političku slobodu protiv nasilja i iskorištavanja, stekli su priznanje i na političkom i društvenom planu.

Bernanos i Mauriac ponijeli su na svome peru pregnuća i težnje Crkve. Njoj su posvetili, nenametljivo i tiho, svoj rad i svoje uspjehe. Vođeni svojim kršćanskim pogledom, oni majčešće obrađuju religioznu tematiku povezujući naravno i nadnaravno u jedinstvenu stvarnost ljudskog života. Kršćanska teologija u njihovim djelima poprima literarne oblike, postaje životna. Pad i otkupljenje, milost i grijeh, raj i pakao — čitav misterij spasenja susreće se u životu njihovih junaka. Tok velike ljudske povijesti i put naše individualne sudbine, primjećuju oni, stvar je Božjeg i ljudskog djelovanja, našeg i Božjeg ostvarenja. Da, život je takav, kažu, i čitav svijet je takav, da u njemu stalno djeluje ljudsko i božansko. To mora biti vidljivo i u romanu. On ne smije biti jedna izuzetna pripovijest, nego isječak iz svakodnevnog života gdje se svatko olako prepoznaje.³ Stoga se njihov roman, koji duboko zadire u kršćansku teologiju i životnu zbilju, ne može oteti krutom procijepu grijeha i milosti. Milost i grijeh glavni su junaci katoličkog romana.

Milost i grijeh

Idejna sfera Mauriacova književnog rada, njegova religiozna problematika, jasno odražava njegov ideološki stav i njegovo teološko poimanje. Mauriac međutim, kao mostalom i Bernanos ili Claudel, nije »katolički pisac«. On je, kako on sam kaže, katolik koji piše, i to baš »katolik koji piše romane«.⁴ Ono što je njegova vlastita značajka, piše on 1923. povodom *Vatrene rijeke*, jest to što on u djelo gotovo naturalističkog sadržaja uvodi milost; ne da bi profanirao religiozno, nego zbog toga jer je takva njegova vizija svijeta i ljudske sudbine. On vjeruje da svatko mora proći kroz vatru strasti i milosti. Borba je tu neminovna. Biti svet, tvrdi Mauriac, znači slijediti Evanđelje, tj. boriti se. Zato ona suprotnost i nemir u njegovim djelima.⁵ Pad i otkupljenje naime nisu

³ Usp. Maxence Van der Meerch. *La Petite Sainte Thérèse*, 246.

⁴ Lagarde et Michard, *Les grands auteurs français, XXe siècle*, 460.

⁵ I Bernanosovo je djelo puno bombe. I tamo su grešnici i sveci u neprestanom okršaju. Usp. P. de Boisdefre, *Métamorphose de la littérature*, t. I. nouv. éd. 286.

samo historijska činjenica. Oni su prisutni u svijetu. Prisutni su zapravo u svakom čovjeku. To je životna borba, sam život. Križ i Adam historijski su uzroci onoga što se događa. Proces se, međutim zbiva u nama. Mi proživljavamo pad i otkupljenje. Današnji svijet i čovjek niti je sagriješio niti se otkupljuje jednom zauvijek. Proces grijeha i otkupljenja dugačka je pripovijest našega života. To je borba strasti i milosti. Duša traži spasenje, ali avantura života je nesaglediva. Radi se naime o tome da je čovjek u stanju da se »igra« oko svoga spasenja.

Ovakvo shvaćanje vodi Mauriaca, jednako kao i Bernanosa, jednoj podrobnoj analizi ljudske slabosti. Strast i grijeh vidljivo su prisutni u njihovim djelima. Bježeći od »ružičastog« romana, oni na mahove srću u »crni«. Poput Dostojevskog i Gidea, u čijim djelima također Evandjelje igra vidnu ulogu, Mauriac i Bernanos naslućuju spletke sotone i vide njezino djelovanje u svijetu. Demon je prisutan u pojmu zla. Čovjek se uvijek mora s nečim boriti. »Prvi redak djela *Što vjerujem* morao je glasiti«, kaže Mauriac, »vjerujem da zlo postoji.« Dobro i zlo prisutni su na ovome svijetu i u čovjeku, tvrdi on na istome mjestu.⁶ Ovakav teoretski stav »katolika koji pišu« odrazio se i u njihovim djelima. Zlo i dobro u međusobnom sukobu lome svijet. Čovjek je nosilac njihove borbe. Potrebna je snaga milosti da nadjača, oplemeni i prepodri. Stoga je milost obilno zahvaćena u njihovim romanima.

Milost i grijeh tkaju potku ljudske sudbine i snažno se nose u Bernanosovim i Mauriacovim djelima. Ta, dug je i mučan put od životne avanture do svetosti. Katolički roman otkriva njegove zavoje i vrhunce. Takmaci velikih pisaca, Mauriac i Bernanos znalački rišu avanture života i tegobne staze ljudske sudbine. Ne biraju izravno likove, daju presjek stvarnosti onako kako je oni vide. Dužnost im je sve reći. Potreba za pisanjem stoga postaje kod njih vrst zloguke funkcije kojoj ne mogu odoljeti.⁷ Svjesni zla u životu, ni Mauriac ni Bernanos ne zatvaraju pred njim oči, već ga sistematski razotkrivaju. Život teče iz njihova pera u svom elementarnom obliku. Dmonske spletke i zlokovne namjere srca izlaze na vidjelo. Umorstva kod Bernanosa, strast kod Mauriaca zrcale ljudsku bijedu. Da, stvarnost je takva i otkupljenje je potrebno. Oni stoga prodiru u tajne duše i u njoj otkrivaju raj i pakao.

Vatrene rijeke

Mauriac je, očito, vođen svojim teološkim shvaćanjem, zacrtao tematiku svoga djela. Njegovi simpatični »zatočnici« iz Port-Royala, Pascal i Racine, sigurno su ga zainteresirali za djelovanje milosti, a vrstan poznavalac strasti, Baudelaire, uputio ga je u tajne naravi.⁸ Pa ipak, on je na svoj način pristupio svome poslu. Duhovna uznemirenost progovara iz njegova pera i s njegovih stranica vlastitim jezikom. Baudelaireov proćipav naravi — okrenutost prema Sotoni i Bogu — i Pascalova »bijeda bez Boga« organski se uključuju u Mauriacovu misao. Prema onoj staroj: homo sum, humanum nil a me alienum puto, njemu je blizak svaki grijeh, svaka slabost. Tu i tamo on naturalistički razgolićava ljudsku narav i moralni lik obitelji. Svjestan toga, piše on u uvodu Tereze Desqueyroux: »Terezo, mnogi će kazati da ti ne postojiš. Ali ja znam da ti postojiš. Ja koji te već godinama potajno pratim i često zaustavljam u prolazu, razotkrivam te... Mnogi će se začuditi, nastavlja, kako sam mogao zamisliti jedno još ogavnije stvorenje nego su svi moji drugi junaci. Hoću li ikada moći išta reći o bićima iz kojih odiše krepost i koja nose srce na dlanu? »Srca na dlanu« nemaju povijesti; a ja poznajem storiiju odbjeglih srdaca i potpuno sraslih uz blatno tijelo.«⁹ Dvije godine poslije, 1929, pita se on opet: »Hoće li mi se reći

⁶ Ce que je crois, 67 i 68.

⁷ Mauriac, Dieu et Mammon, 168.

⁸ Mauriac je mnogo čitao Baudelairea, Pascala i Racinea. Napisao je opširne studije o Pascalu i Racineu.

⁹ Thérèse Desqueyroux, 5 i 6.

da opisujem samo mane, da čovjek ima svojih nevolja, ali i svoju veličinu, konačno da ima i dobrih duša i da bi njihovu povijest bilo zahvalno opisati? Treba kazati, odvrća odmah, da se ne stvara olako dobra literatura od dobrih osjećaja. Nema u stvari dobrih duša u nevinom stanju, one se mogu naći jedino u romanima, želim reći: u lošim romanima.«¹⁰ Na ovu se temu Mauriac ponovno vraća 1938. u prikazu *Literatura i grijeh*. »Ništa neće moći, veli on ovdje, učiniti da grijeh ne bude sredstvo pisca, i strast srca njegova svagdašnja hrana. Opisivati ih bez izvjesnog »izazova«, kako nas poziva Maritain, može, bez sumnje, filozof i moralist, ali ne i književnik. Sve umijeće ovoga posljednjega svodi se na imaginaciju da učini vidljivim, opipljivim, osjetnim svijet pun nedozvoljenih naslada; i svetosti, mi to dobro znamo. To je hrid o koju se mi hvatamo, koje ćemo se držati do zadnjega daha: neka mogne »barem« milost biti prisutna u našem djelu, makar prezrena i odbačena, neka čitalac osjeća posvuda ovaj beskrajni stolnjak, to tajnovito strujanje ljubavi.« Ova zadnja značajka »katoličkih pisaca« određuje bitno katolički roman. Uz bolno izlaganje slabosti i grijeha oni se nikada ne odriču svetosti. Svetost skrovito niče na razvalinama zloće. Milost je tu koja se brine. Nadnaravna prisutnost odražava kršćansku stvarnost. Providnost razotkriva konačno uzroke nemira i boli. Junaci romana spoznaju gdje je početak njihovoj bijedi. U svome padu oni vide potrebu otkupljenja

Naravno, Mauriac u svom opisivanju i analizi gleda na stvar iz jednog ozbiljnog aspekta. Nema kod njega grubog izraza ni naturalističke scene. On odbacuje puerilnu znatiželju. I, što je također važno, moralnu osudu. Život osuđuje Mauriacove junake, on ih naprotiv snažno ljubi. »Ja nisam moralist, priznaje on. Ne vjerujem u moral kao u moral.«¹¹ On stoga uzima za moto u Terezi Desqueyroux Baudelaireovu misao: »O Stvoritelju! može li postojati odvratnih bića u očima onoga koji jedini zna zašto ona postoje, kako su postala i na koji način su mogla ne postati...«¹² I ponovno »sveti Frano Mauriac« tumači svoju metodu: »Htio sam da te bol, Terezo, obrati Bogu; i dugo sam želio da budeš dostojna imena svete Locuste. A mnogi koji inače vjeruju u pad i otkupljenje naših ispaćenih duša govorili bi o svetogrdu.«¹³

Moglo bi se prigovoriti Mauriacu da svodi dramu ljudskoga života na uski procijep sukoba između tijela i duha.¹⁴ Tjelesne snage su bahate tako da duhovne često igraju samo pasivnu ulogu. Ovo je izazvalo kritiku i pribavilo Mauriacu brojne neprijatelje i u katoličkim redovima. Godine 1937. piše jedna revija: »Mauriacovo je djelo loše, grešno je, jer ono nastoji baciti po zlu blagoslovljene vode ne da ga odagna, već da ga odriješi i ponovi. Odvratno uživanje svega što ponizuje čovjeka, i potpuno nijekanje čitave kršćanske nauke: uskrnuća, borbe, pobjede.«¹⁵

Ovakva osuda, u biti neosnovana, bila je plod jednostranog gledanja na Mauriacov široko zahvaćeni proces grijeha i otkupljenja. Pretjerani puritanizam uostalom olako je svrstavao, od Flauberta do Mauriaca, realistične prikaze u izazovne inscenacije. Mauriac, međutim, nije to mislio ni na kraj pameti. Njegov je cilj sasvim druge naravi. Vodeći Pascalovom mišlju, on psihološki otkriva »bijedu čovjeka bez Boga«. U stvari božja prisutnost izbija u prvi plan u njegovim djelima. U koštacu strasti i sjetilnoj zavodljivosti on predviđa ozdravljenje i milost. Nemirne duše čeznu za spasenjem. Tamo gdje to spasenje izmiče, tjelesno lomi ljudsku sudbinu i sputava djelovanje duha, ali uvijek ostavlja trag mučnine i dojam promašene sreće.

Možda upravo zato Mauriac ne dopušta da ga ubrojimo u jedan određeni literarni smjer. On bježi od bilo koje škole i traži svoj vlastiti put. Želi ostati svoj po sadržaju i obliku. Nadahnut kršćanskom misli, on skida kršćansku etiketu i prilazi čovjeku. I sjetilnost i vjeru, nadnaravno i naravno, i milost i grijeh Mauriac gleda kroz prizmu ljudskoga života. Svemir njegovih junaka

¹⁰ Usp. Dieu et Mamon, 161--163.

¹¹ Ce que je crois, 76.

¹² Thérèse Desqueyroux, 6.

¹³ Ib. 6.

¹⁴ Usp. Alain Polaute, Mauriac le roman et la vie, Paris 1946, 120.

¹⁵ Pédagogie, 1965, br. 7, Armand Müller, Le roman catholique.

najčešće je »zemlja prokletstva« kroz koju teku »vatrene rijeke«. Život nije stvoren od mirnih tokova, nego od bujica i vrtloga. Strast je bitni elemenat Mauriacove naravi. On ne voli mlake. Njemu treba borbe, kao što je trebalo našem Kranjčeviću. Ni s čim se on ne miri; »svjedok vječnoga« nosi sa sobom uvijek nešto nedorečeno. On stoga obožava »ekstreme«. Sveci i »izgubljenе duše« njegovi su heroji. Njegovi su miljenici strastvene naravi. Strast kod njega zato nije isprilika nego veličina. On ne prezire niti osuđuje; s velikim osjećajem samilosti i simpatije on nam predstavlja svoje junake. Prati ih brižno do kraja željan da im otkrije glad za Beskonačnim. Njihov duhovni nemir i vječita čežnja očituju žar i brigu nespokojnog auktora. 1936. piše on u *Crimin andelima*: »Oni koji su se odali zlu možda su izabrani prije od drugih i dubina njihova pada otkriva veličinu njihova poziva.« Upravo zbog toga, čini se, Mauriac se hvata pera da u njihovim padovima »pronade« veličinu i pokaže na drugu stranu medalje.

U duši je pakao i raj

Onom istom analizom i prodornim pogledom kojim je Dostojevski obogatitо svjetsku literaturu Mauriac preispituje iskonske snage gole naravi. On smišljeno prepušta svoje junake bujici strasti otkrivajući tajne zakutke njihova srca. Zalazeći tako duboko u realizam, Mauriac se ne žaca iznijeti sjaj i bijedu ljudske duše. Ona je zapravo pozornica njegovih imaginarnih i realističkih prikaza. Spuštajući se u njezine tajne dubine, on majstorski riše to »pocijepano kraljevstvo u beskonačnim borbama tijela i duha«. Sjetilnost i vjera progovaraju iz njezinih intimnih dubina. Njezini nemiri i čežnje pričaju često o izgubljenom raju ili čak o prisutnosti pakla. Uzbudenost i sukobi stalno je prate.

Takvo je čitavo Mauriacovo djelo. Grijeħ i milost u njegovim romanima odražavaju Pascalovu misao: bez Boga čovjek je ništa, s Bogom on posjeduje sve. Raj ili pakao njegova je sudbina. *Pustinja ljubavi* — zajednički naslov za Mauriacovo književno djelo — prelazi stoga često u uzbudljive trzaje očaja ili slatke odahe smirenosti. Dmonska prisutnost s jedne i intimna ispovijed s druge strane otkrivaju na mahove tajnu Mauriacova stvaranja. Sablazna iskvarenost i iskreno pokajanje Luja, u njegovu intimnom dnevniku, govore o veličini i bijedi ljudske sudbine. Raj i pakao ogledaju se u njegovoj duši. I što je najtragičnije, kad se Luj odriče Boga, duboki pakao se spušta i u duše njegovih najbližih. *Zmijski splet* stravično nagoviješta sadržaj toga pakla u srcima na smrt zavađene obitelji. U sukobu sa samim sobom život postaje nesnosan. Strašna izopačenost grдно se osvećuje. Monstruozne pojave otvaraju svoju nutrinu. Nezasitna strast prelazi iz opsesije u mučnu tjeskobu. Mauriac pažljivo podiže prividne maske. Život iza njih ostavlja dojam mučnine i prokletstva. Razdor i nemir ostaju jedini svjedoci duha. Brechtova poganska misao nalazi svoje opravdanje u krštenoj duši: »Prijestolje Božje je prazno... svuda duva ledeni vjetar.« Duša, poprište nemišljene borbe, izgubila je Boga i svoj raj, pakao se smjestio u nju. Doista, Bernanos i Mauriac s katoličkim romanom svjedoci su ove istine. Kad je odsutna milost, u duši je prisutan pakao. Zato ona borba u Bernanosa između svetaca i grešnika. Zato isti sukobi strasti i milosti u Mauriaca, ista mučnina i duhovni nemir. Raj i pakao naziru se u dušama njihovih junaka.

Zašto se Mauriac hvata pera da otkrije skrivite strane moralne bijede? Čemu razgoličava strast i slabost ljudske naravi? Hoće li on biti ubrojen među ljude koji su drugima donijeli sreću i radost ili među one koji su im otkrili mučninu života? O tome naš »samotni mislilac« ne voli govoriti. »Pričekajte moju smrt, kaže on svome sugovorniku na francuskoj televiziji pretprošle godine, pa ćete vidjeti što će se onda kazati.« François Mauriac, međutim, dao je svoj životni odgovor u svome djelu. On ne poznaje očaja ni apsurdna. Smisao života njemu je jasan. On snažno prodire u životnu zbilju i, nošen svojom vizijom pjesnika, uklapa je u svoj kršćanski nazor: u bogo-čovjekovo djelo grijeha i otkupljenja. Sablazan se razbija u njegovim romanima o hridi vidljive milosti.

Mučne i tegobne staze ljudske sudbine nalaze svoj smisao u Bogu. Široka panorama Mauriacova rada otkriva duboku humanost nemilna stvaraoca. Čovjek i njegova borba duboko mu leže na srcu. On ne traži sistem, on gleda čovjeka. Zato Mauriacovi romani tako snažno djeluju na čitaoca. U toj diskordnoj simfoniji grijeha, gdje je stalno prisutan motiv spasenja, riječi poprimaju dieljivi kucaj života. Nitko, uostalom, nije s tolikom vještinom i suosjećanjem prikazao bol i patnju pokvarenih ispaćenih duša.¹⁶ Patnja i bol konačno naglo se mijenjaju i pretaču u spasonosnu strtvu kad Mauriac prozpe na te monstruozne likove ozračje Božje milosti. Tada se smirenost raja vraća u Mauriacovo djelo.

Drago Simundža

SCHELEROVA KONCEPCIJA DUHA

Kad god čitamo zanimljivu Schelerovu raspravu »Položaj čovjeka u kozmosu«,* koja je objelodanjena 1928, uvijek moramo imati u vidu, da je to kratak sažetak, ali ne i sveobuhvatan, o filozofijskoj antropologiji, o čemu je Scheler napisao i objelodanio pozamašno djelo naskoro nakon ove rasprave.

Scheler je sebi stavio u zadatak: uočiti čovjeka sa svih stanovišta, kako bi čovjekova slika bila kompletna i sadržajno sveobuhvatna. On naglašava u predgovoru spomenute rasprave, da je u sadašnjosti »samoproblematika čovjeka dosegla maksimum u čitavoj nama poznatoj povijesti. U času, kad je čovjek sam sebi priznao, da manje nego ikada posjeduje strogo znanje o tome, što je on, i da ga više ne plaši nikakva mogućnost odgovora na ovo pitanje, čini se, da mu se vratila nova *odvažnost istinitosti*, da ovo bivstveno pitanje pokrene na novi način, bez dosada uobičajenog potpuno svjesnog, polusvjesnog ili črtvrtsvjesnog vezivanja na teologiju, filozofijsku i prirodno-znanstvenu predaju, i da — istodobno, na temelju svjesnog blaga pojedinačnog znanja, koje su o čovjeku radom stekle različite znanosti — razvije novi oblik svoje samosvijesti i svoga nazora o sebi« (8—9).

Sasvim dosljedno izraženoj namisli, Scheler još prije početka prvog dijela svoje rasprave otvoreno kaže, da ga ne zadovoljavaju dosadanja »tri posve nespojiva idejna kruga« (11), koji su pokušavali osvijetliti specifičnost čovjeka, bivstveni temelj njegove veličine, ali uza sve pohvalne napore, prema Schelerovu mišljenju, uzaludno. Njihove koncepcije nisu zadovoljavajuće. Ili, još jasnije rečeno, Scheler smatra, da misaoni krug židovsko-kršćanske predaje o stvaranju čovjeka i stvaralačkoj konkretizaciji u Adamu i Evi, o raju i padu čovjeka; zatim grčko-antički krug, koji je tvrdio, »da čovjek postaje čovjekom, jer posjeduje »um«, logos, phrenesis, ratio, mens itd.«; pa opet »misaoni krug moderne prirodne znanosti i genetičke psihologije, da je čovjek vrlo kasni konačni rezultat razvoja Zemlje, biće koje se od svojih praoblika u životinjskom svijetu razlikuje samo komplikacionim stupnjem miješanja energije i sposobnosti, koje se o sebi pojavljuju već u podljudskoj prirodi« (11) — ne rješavaju problem, tj. ne ukazuju na ono bitno u čovjeku, što čovjeka visoko izdiže na sam vrh ljestvice vrednota u kozmosu. On smatra s najdubljim uvjerenjem, da ova tri misaona kruga nisu riješila ono osnovno o čovjeku, niti ukazala na bitno kod čovjeka. Zato on i posebno akcentuirao, da mi još »nemamo jedinstvene ideje o čovjeku« (11). Po Schelerovu mišljenju »znanosti, koje

¹⁶ Usp. Bédier-Hazard, *Littérature française*, II, 425.

* Raspravu Maxa Schelera (1874—1928) »Položaj čovjeka u kozmosu« preveo je na hrvatski jezik prof. dr VI. Filipović, a izdao »Logos«, Sarajevo 1960. — Schelerove navode citiram prema tome prijevodu.